

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-1>

УДК 343.6

Байда А.О., Склезь О.А.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

РОЗМЕЖУВАННЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА ВІД УМИСНОГО НАНЕСЕННЯ ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ, ЩО СПРИЧИНИЛИ СМЕРТЬ ОСОБИ

Анотація. У розділі Другому Особливої частини чинного Кримінального Кодексу України міститься ст. 115, що передбачає кримінальну відповідальність за умисне вбивство та ст. 121, яка передбачає відповідальність за умисне тяжке тілесне ушкодження, що причинило смерть потерпілого. Об'єктивна сторона цих злочинів дуже схожа, через що на практиці виникають проблеми при кваліфікації діянь, передбачених цими статтями. Складність доказування та неправильне розуміння особливостей передбачених вказаними вище статтями КК України злочинів, стає на перешкоді їх одноманітному розумінню та застосуванню юристами-практиками. Таким чином, за допомогою у розрізненні складів цих двох злочинів слід звертатися до правової доктрини та судової практики. Оскільки судових справ з приводу зазначеного питання вже існує досить велика кількість, надважливими для вирішення цієї проблеми стає саме судові рішення, зокрема Рішення та Роз'яснення Верховного Суду.

Ключові слова: умисне вбивство, тяжкі тілесні ушкодження, кваліфікація злочину, момент настання смерті, умисел та необережність, мотив, вина, спосіб вчинення злочину, експертиза, судовий розсуд.

Bayda Anton, Sklez Olga

Yaroslav Mudryi National Law University

DISTRIBUTION OF CONSIDERATION OF INTENTIONAL MURDER FROM INTENTIONALLY DAMAGING INJURY

Summary. Section Two of the Special Part of the current Criminal Code of Ukraine contains Article 115, which provides for criminal liability for premeditated murder and Article 121, which provides for liability for intentional grievous bodily harm that caused the death of the victim. The objective side of these crimes is very similar, which is why in practice there are problems in qualifying the actions provided for in these articles. The complexity of proving and misunderstanding the specifics of the crimes referred to in the above articles of the Criminal Code is an obstacle to their uniform understanding and application by legal practitioners. Thus, for the purpose of distinguishing between the compositions of these two crimes, one should refer to legal doctrine and case law. Since there are a large number of litigation cases on this issue, case law, including the Supreme Court's Decision and Clarification, becomes crucial to resolve this issue. Due to the dynamic development of public relations and the development of Ukrainian criminal law, recent legal positions, in particular the Supreme Court, on the delineation of premeditated murder and grievous bodily harm may be contrary to established practice. In recent decisions, the AF has revealed new criteria for differentiation, such as, for example, post-criminal behavior. Given the relative novelty of such decisions, the doctrinal issue of delineating the aforementioned crimes remains open. This is what determines the relevance of this issue. The purpose of this article is to analyze the decisions of the courts, in particular the decisions of the Grand Chamber of the Supreme Court, to compare and contrast different approaches to the application of Articles 115 and 121, and to summarize existing practice. Having studied in detail the case-law of the national courts on this issue and the scientific works of leading Ukrainian legal practitioners, we can conclude that the main difference between premeditated murder and serious injury, which caused the death of the victim, lies in the subjective side, suspect or convict. The key aspects in distinguishing the intentional homicide from causing grievous bodily harm that caused the death of the victim are the motive and purpose of the offender. If there are no objective data in the case that would indicate that the perpetrator strikes the victim with an object that does not pose a particular danger (a small tourist knife, for example) to different parts of the body, most of which are not vital, then this is confirmation that the accused did not wish to cause death to the victim. Its purpose was to cause grievous bodily harm to the victim, which actually came from the act of the perpetrator.

Keywords: murder, grievous bodily harm, qualification of a crime, moment of death, intent and negligence, motive, guilt, mode of crime, expert examination, court judgment.

Постановка проблеми. Аналізуючи останні рішення ВС, в українському правосудді наразі відсутній єдиний підхід до розмежування умисного вбивства та умисного спричинення тяжких тілесних ушкоджень, що призвели до смерті особи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зазначену проблематику описували у своїх працях М.І. Бажанов, Ю.М. Грошевий,

Л.М. Кривоченко, В.А. Ломако, М.А. Погорецький, А.В. Савченко, М.С. Шумило та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У зв'язку із динамічністю розвитку суспільних відносин та розвитком українського кримінального законодавства, останні юридичні позиції, зокрема, Верховного Суду, з приводу розмежування умисного вбивства та нанесення тяжких тілесних ушкоджень,

можуть суперечити уже ustalеній практиці. В останніх рішеннях ВС розкриває нові критерії розмежування, такі як, наприклад, посткримінальна поведінка особи. Зважаючи на відносну новизну таких рішень, доктринально питання щодо розмежування вищезгаданих злочинів залишається відкритим.

Мета статті. Метою даною статті є аналіз рішень судів, зокрема рішень Великої палати Верховного суду, порівняння та зіставлення різних підходів до застосування статей 115 та 121 та узагальнення наявної практики.

Виклад основного матеріалу. Стаття 115 КК України визначає умисне вбивство як умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині, що, відповідно до закону, карається позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років [1, с. 97]. Об'єктом даного злочину є життя особи. Дуже важливим при кваліфікації діяння за ст.115 є зовнішній вияв діянь правопорушника, тобто об'єктивна сторона злочину, що характеризується:

- 1) по-перше, діянням – посяганням на життя іншої особи;
- 2) по-друге, наслідками у вигляді припинення життєдіяльності особи, фізіологічної смерті потерпілого;
- 3) по-третє, причинно-наслідковим зв'язком між протиправним діянням та безпосередньо смертю особи.

Суспільне небезпечне діяння при умисному вбивстві проявляється, як правило, у дії або бездіяльності. Найчастіше умисне вбивство вчиняється шляхом активних дій злочинця, спрямованих на порушення нормального функціонування чи анатомічної цілісності органів іншої людини.

Суспільно небезпечним наслідком умисного вбивства є незворотне настання фізіологічної смерті потерпілого.

Згідно із законом, активні заходи щодо підтримання життя потерпілого припиняються з моменту, коли стан людини констатується як незворотна смерть. За загальним правилом, людина як фізіологічна істота вважається померлою з часу, коли встановлена смерть її мозку. Діагностичні критерії загибелі мозку та процедура встановлення моменту смерті людини викладені в Інструкції, затвердженій наказом Міністерства охорони здоров'я України. У цьому нормативному акті, зокрема, зазначено, що смерть мозку – це «повне та незворотне припинення всіх його природних функцій, які можуть встановлюватися при серці, що працює, та при примусовій вентиляції легенів».

Загальноновстановленим фактом є те, що кінцевим моментом життя людини є її біологічна смерть, тобто момент, коли внаслідок зупинки роботи серця розпочались безперевні незворотні процеси розкладу клітин центральної нервової системи людини.

Причинно-наслідковий зв'язок між вказаними вище діяннями і смертю особи має бути необхідним, невідворотним, тобто смерть потерпілого є закономірним результатом дій чи бездіяльності винного, а не третіх осіб або будь-яких зовнішніх сил. До того ж, не обов'язково смерть потерпілого настає одразу після нанесення йому відповідних травм та ушкоджень. Момент біологічної смерті

може настати і протягом певного відрізка часу після посягання, однак за умови наявності прямого причинно-наслідкового зв'язку.

В контексті ст. 115 КК України ключовим є визначення суб'єктивної сторони складу злочину.

Як правило, суб'єктивна сторона кожного окремого складу у кримінальному законі окреслюється через ознаки, які її характеризують, а саме: форма та вид вини, мета, мотив, стан сильного душевного хвилювання, завідомість, свідоме поставлення у небезпеку тощо.

Зазвичай, суб'єктивна сторона умисного вбивства виступає у формі умислу. Визначальним при цьому є особисте суб'єктивне ставлення винної особи до наслідків своїх дій. При умисному вбивстві заподіяння смерті підпадає під прямий умисел винного. В свою чергу, у випадку заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого настала смерть потерпілої особи, суб'єктивне ставлення до смерті потерпілого проявляється в формі необережності.

Однак, замах на вбивство можливий лише з прямим умислом, у ситуації, коли винний передбачав настання смерті потерпілого і свідомо бажав цього, але такі наслідки не настали через обставини, які не залежали від його волі [2, с. 231].

Відповідно до ч. 2 ст. 121 КК України, умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене способом, що характеризується особливим мученням, або вчинене групою осіб, а також заради залякування потерпілого або інших осіб, або скоєне за замовленням, або що спричинило смерть потерпілого, карається позбавленням волі у строк від семи до десяти років [1, с. 98].

Безпосереднім об'єктом даного злочину є здоров'я особи. Посягання може відбутися лише на здоров'я людини – громадянина України, особи без громадянства, іноземця.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч.2 ст. 121 складається з:

- 1) діяння, що може проявитися в дії або бездіяльності;
- 2) наслідків, що полягають у смерті особи, яка була спричинена тяжким тілесним ушкодженням;
- 3) причинно-наслідкового зв'язку між дією чи бездіяльністю та смертю особи.

Умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, має місце тоді, коли в результаті умисного тілесного ушкодження, небезпечно для життєдіяльності особи в момент заподіяння, чи такого, що призвело до втрати якого-небудь органу чи його функцій, каліцтво репродуктивних органів, психічної хвороби або іншого розладу здоров'я, поєднаного зі втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи незворотного скалічення обличчя настає смерть потерпілого.

Особливістю цього виду умисного тяжкого тілесного ушкодження з наявністю особливих кваліфікуючих ознак є те, що у ньому присутні *два суспільно небезпечні наслідки* (перший – тяжкі тілесні ушкодження і другий, що є похідним по відношенню до першого – смерть). Психологічне ставлення та суб'єктивна оцінка до цих наслідків з боку винного різняться. До нанесення умисного тяжкого тілесного ушкодження винний ставиться з умислом, однак, до спричинення смерті потерпілого від нанесених травм – необережно [2, с. 240].

Під час практичної діяльності відмежування умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, від умисного вбивства становить особливу складність. Для більш чіткого окреслення відмінностей умисного вбивства від заповідання тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого сталася смерть потерпілого, слід проводити ретельне дослідження доказів. При чому такі докази повинні мати юридичне значення для з'ясування змісту і спрямованості умислу злочинця.

На практиці постає питання про визначення умислу винної особи. Науковці наголошують, що про наявність чи відсутність умислу можуть свідчити спосіб, знаряддя вчинення злочину, кількість поранень, характер і місця нанесення тілесних ушкоджень, причини припинення злочинного посягання та особистісні відносини між винним та потерпілим (їх попередню, взаємовідносини, ставлення один до одного).

Ключовим при цьому є суб'єктивна оцінка винним своїх діянь та їх наслідків. При умисному вбивстві, що передбачене ст. 115 КК України, настання смерті обов'язково підпадає під умисел винної особи. І навпаки, у випадку ж заповідання тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого сталася смерть потерпілого, ставлення до настання смерті з боку винної особи знаходить свій прояв у формі необережності.

Отже, в контексті даного питання надважливим є встановлення мотиву та мети злочинця. Мотив допомагає з'ясувати, якою причиною чи обставиною особа пояснює вчинення злочину, як вона аргументує власну поведінку у момент заповідання ушкоджень та яку мету переслідувала. Тобто мотив не може пояснювати поведінку особи самостійно, а лише у взаємозв'язку з метою діянь винної особи. Загальновідомо, що мета є кінцевим результатом, апогеєм до якого прагне злочинець [3, с. 199].

Для більш детального та системного розуміння мотиву, його можна класифікувати за різними класифікаційними критеріями. Так, на думку Т.М. Нуркаєвої, вона може різнитися залежно від:

- 1) соціального значення (соціально-корисна, шкідлива чи нейтральна);
- 2) визначеності (певна, тобто конкретна, та невизначена, або
- 3) неконкретна);
- 4) можливості досягнення (досяжна й недосяжна);
- 5) імовірності досягнення (реальна та абстрактна);
- 6) часової характеристики досягнення (найближча, віддалена та перспективна);
- 7) ступеня інтелектуального опосередкування (пряма й опосередкована);
- 8) позиції завершеності (початкова, проміжна та кінцева);
- 9) морального аспекту (піднесена, шляхетна, нікчемна, низька) [4, с. 56].

Щодо складності розмежування складів злочинів, передбачених статтями 115 та 121 КК України у висловилося докторка юридичних наук, професорка Наталія Ярмиш висловлювалася, що, виявляється, про існування непрямого умислу дехто з практичних працівників взагалі забув. І не лише прокурори. Від суддів також дово-

дилося чути: «Якщо особа не бажає смерті іншій людині, вбивство є необережним». Про те, що, не бажаючи смерті, суб'єкт убивства може її свідомо припускати, а отже, діяти з непрямым, проте все одно – умислом, доволі часто навіть не згадують. На її думку, таке ставлення до законодавчих визначень вкрай негативно позначається на практиці застосування кримінально-правових норм, що можна наочно побачити, проаналізувавши витяги з Єдиного державного реєстру судових рішень (Реєстр). Він переповнений помилковими вироками: суб'єктів, ставлення яких до смерті особи внаслідок умисного заповідання їй тяжкого тілесного ушкодження характеризується непрямим умислом, масово притягують до кримінальної відповідальності не за ст. 115, а за ч. 2 ст. 121 КК України, вважає пані Ярмиш [10, с. 94].

Таким чином, незважаючи на досить велику кількість наукових праць, дане питання й досі не може бути вирішено однозначно. Для повного аналізу проблеми розмежування умисного вбивства від умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть особи, необхідно аналізувати реальні випадки, що розглядалися судами в Україні.

Одним із рішень Кримінального касаційного суду у складі Верховного суду (далі – ВС/ККС) було рішення по справі № 163/353/17 від 25.04.2019. Фабула полягала у тому, що особа, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, умисно заповідала своїй матері тяжких тілесних ушкоджень (зокрема була виявлена механічної асфіксії від здавлення органів ший тупим предметом, був наявний перелом під'язикової кістки). Відбулася ця трагічна подія за місцем проживання підозрюваного. Внаслідок дій з боку винного, які були явно небезпечними в момент заповідання, потерпіла, його матір, померла.

Слідчий кваліфікував дії підозрюваного за ч. 1 ст. 115 КК України (некваліфіковане умисне вбивство, тобто умисне протиправне заповідання смерті іншій людині). Однак, суд першої інстанції перекваліфікував вказані дії було з ч. 1 ст. 115 на ч. 2 ст. 121 КК України.

Не погоджуючись із вироком районного суду та ухвалою апеляційного, за заявою прокурора, справу було оскаржено у касаційному порядку.

Касаційний кримінальний суд з доводами прокурора погодився і визнав перекваліфікацію дій засудженого безпідставною. Суд спирався на те, що висновки судово-медичної експертизи та судової медико-криміналістичної експертизи свідчать про наявність прямого умислу в діях обвинуваченого. До того ж, надані у судовому засіданні пояснення експертів свідчили про те, що смерть потерпілої настала внаслідок удущення (здавлення її ший не менше 3-4 разів) яке однозначно відбулося за допомогою пальців рук, що і призвело до смерті потерпілої.

Слід брати до уваги, що відповідно до ст. 24 КК України наявність вини у формі умислу означає усвідомлення особою, яка вчиняє злочин, суспільно небезпечного характеру свого діяння, передбачала його суспільно небезпечні наслідки і прагла їх настання, або свідомо це припускала.

Касаційний суд зазначив, що питання про умисел необхідно розв'язувати виходячи із сукупності усіх обставин вчиненого злочину, зо-

крема враховувати спосіб, знаряддя вчинення злочину, кількість і характер поранень, їх локалізацію. Потрібно також враховувати причини припинення злочинних дій, встановити, залежали вони від волі особи чи ні. Важливою є також поведінка винного і потерпілого, що передувала скоєнню злочину, стосунки між ними. У даному випадку ушкодження були нанесені у життєво важливу частину тіла – шию, що безперечно має свідчити про наявність прямого умислу та високий суспільно-небезпечний рівень діяння.

ВС наголосив, що визначальним при цьому є внутрішнє ставлення винного до наслідків своїх дій: при умисному вбивстві настання смерті охоплюється умислом винного, а в разі заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого – характеризується необережністю [8].

Звідси постає непросте питання про визначення дійсного мотиву вчинення злочину. Велике значення для юристів-практиків становить висновок ВС/ККС по справі № 753/14222/14-к від 20.12.2018. У даному акті суд зазначив, що хаотичний, нецілеспрямований характер нанесення тілесних ушкоджень не може свідчити про наявність прямого умислу на вбивство особи.

Верховний суд наголосив, що необхідно ретельно досліджувати та брати до уваги показання потерпілого, якщо це можливо. У випадку, якщо потерпілий не сприймав дії правопорушника як такі, що направлені на позбавлення його життя, оскільки удари не були цілеспрямованими на життєво важливі органи і мали хаотичний характер, а засуджений не висловлював йому погроз вбивством, то діяння не можна кваліфікувати за ст. 115 КК України.

Якщо у справі наявні безспірні відомості, яким свідчать про те, що винна особа, завдала ударів потерпілому, використовуючи предмет, який не становить собою особливої небезпеки (наприклад, невеличкий туристичний ніж) у різні частини тіла, більшість з яких не є життєво важливими, то це є підтвердженням того, що обвинувачений не бажав спричинити настання смерті потерпілому. В такому випадку, обвинувачений, скоріш за все, мав на меті заподіяння потерпілому тяжких тілесних ушкоджень.

Резонансним у контексті розмежування умисного вбивства від умисного нанесення тяжких тілесних ушкоджень є рішення ВС у справі № 760/4968/15-к. Фабула даної судової справи досить цікава і одночасно складна для кваліфікації.

01 січня 2015 року, близько 22 год. 25 хв., підозрюваний, знаходячись за місцем свого проживання в житловій кімнаті квартири, тримаючи в руці ніж, підійшов до потерпілого, який в цей час спав на ліжку у тій самій кімнаті. Підозрюваний умисно завдав потерпілому один удар ножем у шию. Внаслідок заподіяного підозрюваний діяння, потерпілий отримав проникаюче колоторізане поранення шиї, крайове поранення внутрішньої яремної вени, поранення задне-бокової стінки глотки, поранення четвертого шийного хребця справа, з проникненням в спинномозковий канал, що за критерієм безпеки для життя кваліфікується як тяжке тілесне ушкодження. Однак, незважаючи на це, підозрюваний супроводив потерпілого до лікарні.

Суд першої інстанції кваліфікував дії підозрюваного як замах на вбивство, вказавши, що злочине посягання не було доведено до кінця з причин, які не залежали від волі підозрюваного, оскільки потерпілий прокинувся, а також внаслідок того, що йому було вчасно надано професійну медичну допомогу.

Однак, засуджений подав касаційну скаргу, у якій просить змінити судові рішення щодо нього і перекваліфікувати його дії з ч. 2 ст. 15 ч. 1 ст. 115 КК (замах на вбивство) на ч. 1 ст. 121 КК та у зв'язку з цим призначити більш м'яке покарання. Свої вимоги засуджений аргументує тим, що судом не було враховано відсутність у нього умислу на вбивство потерпілого, а також не взято до уваги надання ним медичної допомоги потерпілому, а також оплату медичних препаратів, необхідних для лікування потерпілого. Таким чином, засуджений наголошував на тому, що в його діях відсутня суб'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 15 ч. 1 ст. 115 КК (прямий умисел на вбивство), а викладені вище дії не свідчать про відсутність умислу на вбивство.

ВС наголосив, що з системного аналізу ст. 115 та ст. 121 КК України випливає, що при розрізненні замаху на вбивство від умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження ключовим критерієм є внутрішнє ставлення винного до наслідків своїх дій: якщо особа, усвідомлюючи високий суспільно-небезпечний характер свого діяння і передбачаючи його суспільно-небезпечні наслідки, все одно прагне їх настання, то умисел є прямим, а якщо не бажає і не прагне настання суспільно-небезпечних наслідків, хоча й свідомо припускає їх, то умисел слід вважати непрямим.

Щоб встановити зміст та спрямованість умислу особи при з'ясуванні обставин справи необхідно виходити із сукупності всіх особливостей вчиненого діяння, зокрема врахувати спосіб, знаряддя злочину, кількість і характер нанесення поранень, місце їх розташування на тілі потерпілого, причини припинення злочинних дій, поведінку винного і потерпілого, що передувала події, стосунки між ними. Визначальним при цьому є внутрішнє ставлення винного до наслідків своїх дій [7].

Визначити, на які конкретні злочинні наслідки своїх дій розраховував і передбачав винний та бажав їх настання, можна лише за допомогою детального аналізу складу вчиненого злочину, встановлення його елементів та всіх обставин справи. Порушення цього правила породжує суттєві помилки при кваліфікації злочину та призначенні покарання відповідно до кримінального закону.

Характерною ознакою форми прямого умислу є також прагнення до настання бажаного злочинного наслідку щодо матеріальних злочинів, і бажання скоєння злочинного діяння – щодо злочинів із формальним складом. У такого роду бажання знаходить своє вираження вольова ознака умислу як його найважливіша і відмінна риса. Наявністю бажання настання злочинного наслідку при вчиненні злочину з матеріальним складом прямий умисел відрізняється від інших форм і видів вини. Бажання, як вольове начало, перебуває в нерозривній єдності із свідомістю особи, яка діяла з прямим умислом, і її здатністю передбачити наслідки свого діяння.

Замах, безпосередньо спрямований на вчинення злочинного діяння, є його стадією і становить кінцеву стадію щодо реалізації умислу, прийняття рішення і наміру вчинити злочин, а тому він є актом, який виконується виключно з прямим умислом, з обов'язковою наявністю цілі у вигляді суспільно небезпечного результату. Наслідки, які не настали, інкримінуються особі в тому разі, якщо вони були включені в ціль її діяння і досягнення такої цілі було б неможливе без таких наслідків. Якщо ж особа не мала бажання досягти певних небезпечних наслідків, вона не могла й вчинити замаху на їх досягнення [9, с. 59].

Для системного аналізу судової практики у розгляді цього питання цікавим буде рішення ВС/ККС у справі № 1-100/11 від 12.02.2019.

У даній справі особу було засуджено за ч. 1 ст. 121 КК. Фабула судової справи наступна: чоловік на ґрунті неприязних відносин умисно вдарив потерпілого кулаком у ділянку голови ліворуч. Через велику силу удару останній упав на тротуарну плитку і отримав тяжкі тілесні ушкодження, вдарившись правою частиною голови о тверду поверхню підлоги.

Суд апеляційної інстанції із такою кваліфікацією дій засудженого погодився.

Однак засуджений вирішив як вирок суду так і ухвалу апеляційного суду оскаржити у суді касаційної інстанції на підставі того, що він переконаний у неправильній кваліфікації його діянь органами досудового слідства. Оскільки засуджений не мав умислу щодо заподіяння тяжких тілесних ушкоджень потерпілому, то завдавши без застосування спеціальних прийомів одного удару в обличчя останньому він не передбачав, що той упаде на плитку, вдариться правою лобною частиною голови і внаслідок цього отримає тяжкі тілесні ушкодження. Тому висновки судів першої та апеляційної інстанцій щодо кваліфікації діяння засуджений вважає невмотивованими та неправильними.

Розглядаючи дану справу, Касаційний кримінальний суд наголосив на тому, що при розмежуванні умисного протиправного заподіяння тяжких тілесних ушкоджень іншій людині (ч. 1 ст. 121 КК України) і необережного заподіяння таких ушкоджень (ст. 128 КК України) враховується як об'єктивна, так і суб'єктивна сторони цих злочинів.

Касаційний суд детально проаналізував матеріали справи, зокрема висновок судово-медичної експертизи. Експерти зазначили, що можливість отримання наявних у потерпілого тяжких тілесних ушкоджень від локального удару кулаком у лобну ділянку голови або від удару кулаком

у ділянку лівої щелепи з подальшим падінням потерпілого на правий плечовий суглоб і контактуванням лобної кістки справа об пласке тверде покриття є малоймовірною.

Засуджений, потерпілий та свідки стверджували, що під час конфлікту винна особа завдала одного удару кулаком в обличчя потерпілому, від чого той упав та вдарився головою об тротуарну плитку.

Таким чином, тяжке тілесне ушкодження не було незворотним наслідком заподіяного засудженим удару в ділянку голови потерпілого, а результатом падіння останнього й удару головою об тверду поверхню тротуарної плитки. Засуджений хоч і не передбачав, але повинен був і міг передбачити такий варіант розвитку подій.

Отже, в даному випадку мало місце не умисне, а необережне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, а дії засудженого дійсно підлягають перекваліфікації з ч. 1 ст. 121 КК України на ст. 128 КК України і відповідної зміни призначеного покарання.

Висновки і пропозиції. Незважаючи на величезну кількість справ в українських судах з приводу розмежування умисного вбивства та нанесення тяжких тілесних ушкоджень, що призвели до смерті особи, на сьогоднішній день, ще не сформувалася усталена практика вирішення судами справ даної категорії.

Юристам-практикам слід неодмінно враховувати, що при відмежуванні замаху на вбивство від умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження визначальним є суб'єктивне ставлення винного до наслідків своїх дій: якщо особа, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер свого діяння і передбачаючи його суспільно небезпечні наслідки, бажає їх настання, умисел є прямим, а якщо не бажає, хоча й свідомо припускає їх настання, умисел є непрямим.

Звісно, процес доказування суб'єктивної сторони складу злочину є найбільш проблемним у цьому питанні. Тому слід, прислуховуючись до роз'яснень Верховного суду, ще й брати до уваги сукупність усіх обставин вчиненого діяння, зокрема враховувати спосіб, знаряддя злочину, кількість, характер і локалізацію поранень та інших тілесних ушкоджень, причини припинення злочинних дій, поведінку винного і потерпілого, що передувала події, їх стосунки.

Отже, питання щодо розмежування злочинів, передбачених статтями 115 та 121 Кримінального кодексу України і досі залишається дискусійним та дуже складним при застосуванні у практичній правозастосовчій діяльності.

Список літератури:

1. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III / Відомості Верховної Ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 21.11.2019).
2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у двох томах. Том 2: Особлива частина / Тацій В.Я., Пшонка В.И., Тютюгін В.Н., Борисов В.С. Харків : Право, 2013. 768 с.
3. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. коментар / Хавронюк М.І., Дудоров О.О., Навроцький В.О. та ін.; за ред. Хавронюка М.І. 2003. 272 с.
4. Нуркаєва Т.Н. Особистісні (цивільні) права та свободи громадянина та їх охорона кримінально-правовими засобами: питання теорії та практики. Санкт-Петербург, 2003. 254 с.
5. Постанова Верховного Суду № 746/93/18-к від 29.05.2019 року / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82120687> (дата звернення: 21.11.2019).
6. Постанова Верховного Суду № 753/14222/14-к від 20.12.2018 року / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78750993> (дата звернення: 21.11.2019).
7. Постанова Верховного Суду № 760/4968/15-к від 09.10.2018 року / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77087784> (дата звернення: 21.11.2019).

8. Постанова Верховного Суду № 163/353/17 від 25.04.2019 року / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81426040> (дата звернення: 21.11.2019).
9. Цільмак О.М. Класифікація мотивів і мети умисного вбивства. *Юридична психологія*. 2017. № 1(20). С. 59–66.
10. Ярмиш Н.А. Відмінність тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, від умисного вбивства: стара проблема в новому вимірі. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2019. № 1. С. 94–107.

References:

1. Criminal Code of Ukraine from 05.05.2001 № 2341-III / Verkhivna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Tatsiy, V.Ya., Pshonka, V.I., Tyutyugin, V.N., & Borisov, V.S (2013). *Kryminalnyi Kodeks Ukrainy. Naukovo-Praktychnyi Komentar u dvokh Tomakh. Tom 2 Osoblyva Chastyna* [Criminal Code of Ukraine, Scientific and practical commentary: in two volumes. Volume 2: Special Part]. Kharkiv: Pravo, 768 p.
3. Khavroniuk, M.I., Dudorov, O.O., & Navrotskyi, V.O. (2003). *Kryminalnyi Kodeks Ukrainy. Naukovo-Praktychnyi Komentar* [Scientific and practical commentary to the Criminal Code of Ukraine]. Kyiv: Yurinkom, 272 p.
4. Nurkaeva, T.N. (2003). *Osobystisni (tsyvilni) prava ta svobody hromadianyna ta yikh okhorona kryminalno-pravovymy zasobamy pytannia Teorii Ta Praktyky* [Personal (Civil) Rights and Freedoms of the Citizen and Their Protection by Criminal Law: Theory and Practice]. Saint-Petersburg: Rospravo, 254 p.
5. Resolution of the Supreme Court № 746/93/18-к from 29.05.2019 / Yedyni Derzhavnyi Reiestr Sudovykh Rishen. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82120687>
6. Resolution of the Supreme Court № 753/14222/14-к from 20.12.2018 / Yedyni Derzhavnyi Reiestr Sudovykh Rishen. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78750993>
7. Resolution of the Supreme Court № 760/4968/15-к from 09.10.2018 / Yedyni Derzhavnyi Reiestr Sudovykh Rishen. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77087784>
8. Resolution of the Supreme Court № 163/353/17 from 25.04.2019 / Yedyni Derzhavnyi Reiestr Sudovykh Rishen. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81426040>
9. Tsilmak, O.M. (2017). Klyasyfikatsiia motyviv I mety umysnoho vbyvstva [Classification of motives and intentions of premeditated murder]. *Legal Psychology*, no. 20, pp. 59–66.
10. Yarmysh, N.A. (2019). Vidminnist tiazhkoho tilesnoho ushkodzhennia shcho sprychynilo smert poterpiloho vid umysnoho vbyvstva stara problema v novomu vymiri [Difference between grievous bodily injury that caused the death of a victim from premeditated murder: an old problem in a new dimension]. *Naukovyi Chasopys Natsionalnoi Akademii Prokuratury Ukrainy*, vol. 1, pp. 94–107.